

MOGUĆNOSTI U POLJODJELSKOM PREHRAMBENOM SUSTAVU ŽUMBERAČKOG GORJA

Uvod

S ciljem gospodarske revitalizacije Žumberka na idejnoj razini razmatranja izrađen je ovaj izvještaj o mogućnostima poljodjelske revitalizacije ovog područja. Izvješće sadržajem može poslužiti kao polazna podloga za utvrđivanje ciljeva i potrebnih mjera njihove realizacije.

Prirodne karakteristike područja

Poljodjelska proizvodnja i/ili poljodjelsko-prehrambeni sustav općenito, u tipu proizvodnje i prehrane, obujmu i intenzitetu proizvodnog programa, uvjetovan je a istovremeno i limitiran prirodnim lokalnim karakteristikama. Geomorfološka, hidropedološka i klimatska svojstva pojedinačno i/ili u kombinaciji određuju potencijalne mogućnosti poljodjelskog proizvodnog prostora. Agroekološka valorizacija područja s utvrđenim prirodnim karakteristikama (LANDUSE) može i treba biti temeljna podloga za utvrđivanje obujma i tipa proizvodnje. Prirodni agroekorajon čine također temelj za izradu i donošenje kompletne ekonomsko-gospodarske infrastrukture s utvrđenim poticajnim mjerama i propisima a sve s ciljem agrarna proizvodnja, 'od polja do stola'. Temeljna faza pri tome mogu se uvjetno grupirati na problem proizvodnje, problem prerade i konfekcioniranja poljoprivrednih proizvoda, (rješava struka) problem tržišta i tržišnosti roba te donošenje pozitivnih zakonskih mjera i propisa (deregulacija, subvencija, premije, regresi itd.). U daljnjem tekstu bit će ukratko analizirani prirodni uvjeti proizvodnog prostora.

Geomorfološke karakteristike

Prema zemljopisnim karakteristikama ovo područje pripada brdovito planinskom području unutar 150 m. N.V. do 871 m N.V. Geološki gledano, jezgro pripada formaciji paleozoika s dominantnim škriljevcima. Pored toga na ovom prostoru pojavljuju se sedimenti trijasa s vapnencima i dolomitima. Tercijarni jezerski sedimenti s laporima i miocenskim konglomeratima facijalno su razvijani/taloženi na obodnim dijelovima gorja. Različiti intenziteti fizikalnog i kemijskog trošenja primarne stijene, te translokacijski faktori erozijom, rezultirali su raznolikošću reljefnih formi. Rezidualnom akumulacijom kemijske trošine stvoreni su uvjeti razvoja rendzima i smeđih tala. Erozijskim procesima translokata popunjene su reljefske depresije - vrtače različite dubine soluma s razvijenim eutričnim i/ili lesiviranim smeđim tlima. Poljoprivredna tla razvijena su, u pravilu, na geološkim materijalima veće kemijske trošivosti - silikatno karbonatni materijali vapnenca, dolomita, lapora i miocenskih konglomerata, dok su šumska zemljišta razvijena na starije paleozojskim članovima. Reljefski gledano, područje Žumberka je zastupljeno tipično brdovito planinskim formama od potočnih slabo nasutih aluvijalno-koluvijalnih dolina i planinskih slabo uravnjenih platoa s elementima razvijenih vrtača. Raznolikost geološke podloge,

te različiti intenziteti fizikalno-kemijskog trošenja stijena, rezultirali su osebujnim reljefskim formama. Nagibi terena u pravilu prelaze tolerantne za uobičajenu biljnu proizvodnju oraničnog tipa. Dubina soluma - plitkoća tla i veliki nagibi, u pravilu, omogućuju strojnu obradu.

Klimatske karakteristike područja

Klimatski pokazatelji za agreološku ocjenu pogodnosti i poljodjelskoj proizvodnji čine rezultantu uzajamnog i dinamičnog djelovanja, reljefa, biljnog pokrova i elemenata atmosferske klime; sume oborina, temperaturnih rasporeda i intenziteta oborina, vjetra, relativne vlage itd. Na temelju klimatskih parametara atmosferske i fizičke klime prostora (temperature, oborine, relativna vlaga) proizlazi da ovo područje spada u umjereno kontinentalni tip klime čija su osnovna obilježja umjereno hladne zime, topla ljeta, te pretežno povoljan godišnji raspored oborina. Međutim, plitkoća tla, veliki nagibi terena, znatno modificiraju ove parametre. Oborinske vode se brzo gube kroz tlo i preko tla, tako da se u vegetacijskom periodu, unatoč povoljne količine i rasporeda oborina, pojavljuje manjak vlage tla (8. i 9. mjesec).

Flora i fauna područja

Bogatstvo i ljepota geomorfoloških formi i sadržaja, te vegetacijski sustav i hidtografske karakteristike Žumberačkog gorja bile su osnova njegove prirodne valorizacije u kategoriju zaštićenog krajolika. Šumske sastojine zonalno se izmjenjuju s visinskim livadama i sočnim pašnjacima. Raznolikosti matične podloge rezultiraju bogatstvom šumskih vrsta. U strukturi šumskih sastojina dominira bukva. Gorski hrast i cer raste po stranama gorskih zavala i uvala. Na vapnenim supstratima česta je breza, dok u nižim predjelima raste grab, hrast i soliteri brijesta. Crnogorica je dosta rijetka. Tek ponegdje ima mladih nasada smreke, te crnog i bijelog bora. U gorskim šumama nalazimo divlje trešnje, kruške i jabuke. Na silikatno-kvarcnim materijalima u pravilu se pojavljuju šume kestena. Od grmolikog bilja susrećemo lijesku, glog, jarebiku, kupinu i malinu. Cvjetni sag gorja izuzetan je po brojnosti vrsta i intenzitetu rasta predstavlja raritet brdsko-planinske floristike. Mnoge od njih su zaštićene biljne vrste (kukurijek, likovac crveni i lovorasti). Žumberačke livade i šumarci obiluju brojnim vrstama ljekovitog bilja (preko 50 vrsta) kao i pravim bogatstvom proljetnih, ljetnih i jesenskih gljiva. Ekološka raznolikost prostora omogućila je razvoj prirodne faune (srne, zečevi, lisice, kuna, puh, jazavac, divlja svinja). Od ptičjeg bogatstva spominjemo jastrebove, jarebice, tetrijeba itd. U brdskim potocima hladna voda i bogatstvo kisika, omogućili su izvanredne uvjete rasti i razvoju potočne pastrve i riječnog raka.

Tla područja Žumberka

Detaljna pedološka istraživanja tala ovog područja nisu obavljena. Prema 'Pedološka karta Hrvatske mj. 1:50000' (rekonesans karta) na ovom prostoru utvrđene su tri pedokartografske jedinice:

1. Podzolasto smeđa tla na dolomitima i tvrdim vapnencima
2. Smeđa tla i rendzine na dolomitima i vapnencima srednje duboka i plitka
3. Rendzine i smeđa tla dolomita

Uobičajena poljodjelska proizvodnja razvijena je na podzolasto smeđim tlima, dok tla ostalih jedinica čine tla, šume, krša, šikara i gudura. Mogućnost korištenja tla određena je, istovremeno i limitirana prirodnim uvjetima sredine od kojih su svakako najvažniji klima, reljef i matična podloga. Pojedinačno i uzajamno djelovanje faktora sredine određuje intenzitete i obujme ograničenja za poljodjelsku proizvodnju. Polazeći od uobičajene pretpostavke da svako tlo može biti u I klasi pogodnosti, za neki tip proizvodnje, omogućuje agroekologu da temeljem prirodne matrice agrarnog prostora utvrdi odgovarajući model korištena tala u poljodjelskoj proizvodnji. Uvažavajući i prihvaćajući ovakav pristup ocjene i procjene (LAND SUITABILITY CLASIFICATION, S.C.S.USDA 1957.).

Klase pogodnosti od I-III za stočarsku proizvodnju proizlaze iz različitih zahtjeva pojedinih vrsta stoke. Izbor tipa stočarstva isključivo ovisi o zahtjevu vrsta za ekološke uvjete, a zadatak agrarnih planera je da u prirodnim uvjetima sredine utemelje odgovarajuću tip stočarske proizvodnje i pasminski sastav.

Razvojne mogućnosti poljodjelskog gospodarstva

Općenito

Poljodjelsko-proizvodni prostor i čovjek sa svojim zahtjevima u njemu, potječu i prate razvoj čovjeka od njegove najranije povijesti. Isto tako, proizvodnja hrane i agrarno gospodarstvo općenito predstavljaju najstariju djelatnost u razvoju civilizacije, a zasigurno će biti jedini stalni pratilac čovjeka i u budućnosti. Značaj poljodjelskog gospodarstva u razvoju ljudske civilizacije osigurava agrarnu stratešku funkciju u ukupnom gospodarstvu svake zemlje ponaosob. Nažalost, iz naprijed iznesenog proizlazi i demanti ovoj tvrdnji, a što je posljedica određenih povijesnih odnosa i definicija uloge agrara i različitih koncepcija njenog razvoja. Suvremeni pristup ulazi i značaju agrarnog gospodarstva, a ne njegovo nužno zlo rezultirali su redefiniranjem ove djelatnosti. Civilizacijski razvoj i razina civilizacijskih odnosa prema poljodjelsko-proizvodnom prostoru - tlu i agrarnom gospodarstvu, bivala je, biva i biti će najsloženija zadaća suvremenog čovjeka. Agrarni proizvodni prostor sa vrlo složenom stratigrafijom gospodarskih funkcija, danas više nego ikada treba znanstveno-stručno valorizirati s više aspekata; sociodemografskih, ekoloških, proizvodno-ekonomskih, kulturološko-futuroloških i političko-pravnih. Višefunkcijski značaj ruralnog prostora općenito interferira prioritetima koji su specifični razvojnim mogućnostima zemlje. Razvijene zemlje Europe (Austrija, Švicarska, Njemačka itd.) drže ekološku i sociodemografsku funkciju prioriteta ruralnog prostora uz istovremeno funkcioniranje proizvodnje hrane. Poradi prirodnih uvjeta proizvodnje hrane koju prati visok rizik, a uvažavajući i druge funkcije agrara, razvijene zemlje ulažu ogromne napore i sredstva

(subvencije, premije, regresi, povoljni krediti i itd.) da zaštite i održe ruralni kompleks i njegove funkcije (demografija, zaštita okoliša, proizvodnja hrane).

Razvojne mogućnosti

Uvažavajući prirodne karakteristike područja Žumberka i višefunkcijski značaj agrara općenito, autori će na idejnoj razini predložiti moguće modele poljodjelskog gospodarstva i moguću strukturu proizvodnog programa obiteljskog gospodarstva.

Visoki nagibi terena i plitka litogena tla s malim kapacitetom za vodu uvjetuju prilagodljiv tip agrarne proizvodnje. Prema LAND USE, tla su pogodna za stočarsku proizvodnju (I-III klasa). Vrstu stoke, te pasminski sastav kao i tehnologiju uzgoja i prerade stočarskih proizvoda te njihovu finalizaciju do tržišta, trebaju utvrditi agronomsko/veterinarski eksperti. Istovremeno treba utvrditi i razgraničiti ukupni poljoprivredni prostor (oranice, livade, pašnjake, voćnjaci itd.) od šumskog gospodarstva i utvrditi moguće oblike gospodarske suradnje. S obzirom na prirodne uvjete agrarnog prostora i zadaću gospodarske i biološke revitalizacije daje se okvirna struktura obiteljskog gospodarskog programa;

- 50 - 100 ovaca/koza - proizvodi za tržište
- 0,5 ha sjemenski krumpir - proizvodi za tržište
- 0,5 ha konzumni krumpir - proizvodnja za potrebe domaćinstva/djelomično tržište
- 1,0 ha livade i/ili proizvodnja krme; moguća kroz organizirani zakup zemljišta u nizinskim dijelovima
- 0,5 ha raž - zob - ječam za vlastite potrebe i tržište biološko organske hrane
- sakupljanje ljekovitog bilja za tržište
- sakupljanje gljiva/šumskih plodina za tržište (kesten)
- 1-2 svinje sa potrebe domaćinstva, perad također
- voće/povrće za potrebe domaćinstva
- agroturizam - prema mogućnosti
- potočne doline koristiti kroz proizvodnju pastrva/pastrvskog mlađa za tržište

Ukupni proizvodni program obiteljskog gospodarstva, naravno, ovisi o veličini posjeda, broju članova obitelji i sklonosti te znanju o gospodarstvu. Ovaj okvirni model predstavlja rezultat prirodnih mogućnosti prostora a istovremeno se oslanja na tradicionalno poljodjelskog gospodarstvo ovoga kraja.

Kritične točke pri razmatranju ovakvom pristupu su;

- problem tehnologije proizvodnje
- problem organiziranja proizvođača u gospodarske udruge
- problem zakonodavstva; propisa, uredbi, državnih mjera, potpore (kredit, subvencije, garancije, premije)
- problem organiziranja proizvodnje i prerade - finalizacije poljoprivrednih proizvoda za potrebe tržišta

- problem osiguranja dovoljnih količina proizvoda - kritični prag za potrebe prerade i organiziranja udruga